

anticipacije rečenice o katarzi, sažaljenju i strahu (što potvrđuje i Battin), i dalje, nije mogla ni biti anticipirana, jer stroga specifikacija apstraktno određenog osjećaja radosti slijedi tek na razini definiranja pojedinih umjetničkih vrsta — tako da se osjećaj radosti u komediji javlja kao osjećaj smiješnoga, a u tragediji kao osjećaj uzvišenog. Dakle, jedino tragedija kao takva (njezinu takovost određuje definicija) sadržava ono uzvišeno uz što se vežu sažaljenje i strah i njihova katarza. Odnos uzvišenosti tragičnog čina i osjećaja sažaljenja i straha analogan je odnosu naznačenih sfera radnje i promatrača. Ovime se pokazuje da su osjećaji sažaljenja i straha i njihova katarza kao *causa finalis, τὸ τέλος*, svrha umjetničkog, realiziraju upravo u tragediji i nigdje drugdje, i da su ono što tragediju konačno izuzima od svih umjetničkih vrsta, i nije slučajno da rečenica o katarzi stoji na kraju definicije kao najviši stupanj u gradaciji predikata koje Aristotel pridaje pojmu tragedije, i da ponovno zaključno ukazuje na prvi predikat iz kojeg je i proizašla, naime na to da je tragedija „oponašanje ozbiljne radnje”. *Κάθαρσις* je, kako smo vidjeli, a to nedvojbeno proizlazi iz sažete Aristotelove formulacije, nerazrješivo vezana uz osjećaje sažaljenja i straha. (Teško je pretpostaviti da bi je Aristotel vezao uz osjećaj smiješnoga u komediji, jer, iako nedostaje tekst o komediji, argument za tu tvrdnju pruža Aristotelovo određenje objekta oponašanja u komediji.) Zato je katarza jedino moguća u tragediji. Ako je za Aristotela najviši cilj umjetnosti razrješenje sažaljenja i straha koji proizlaze iz promatranja tragične radnje, onda je tragedija najviša umjetnička vrsta upravo po tome što ona ostvaruje taj cilj. Tragedija je ona u kojoj progovara metafizičko znanje koje se konstituiralo, dok je tragedija u svom razvoju uzela puni zamah. Izrazivši to metafizičko znanje grčka je tragedija ispunila svoju svrhu, i, ako konzekventno dalje mislimo, morala je odumrijeti. Metafizičko znanje na kojem počiva antička tragedija nije znanje o božanskom i ljudskom svijetu homerskog doba, niti metafizička znanost kakvu nalazimo u Grčkoj nakon pojave sofista i Sokrata kod Platona i Aristotela. Zato se i Aristotelova teorija umjetničkog i može javljati kao naknadna refleksija koja bit umjetničkog nalazi u tragediji. Od svih umjetničkih vrsta do tada tragedija je jedina uspjela ostvariti svoju bit, odnosno osvjetljenjem onog metafizičkog u čovjeku izazvati katarzu kao razrješenje sažaljenja nad tragičkim junakom i metafizičkog straha, odnosno strepnje pred postojanjem pojedinca i kolektiva.

Boris Mikulić

BILJEŠKE

- 1 Književna smotra, 31—32, str. 5, prijevod dr Zdeslava Dukata.
- 2 Ibid., str. 5.
- 3 Aristotelis de Arte poetica liber, Oxford University Press, str. 10.
- 4 Književna smotra, 31—32, str. 84.

INDIJA U DJELIMA KLASIČNIH GRČKIH I RIMSKIH AUTORA

Podaci o Indiji koji su sačuvani u djelima klasičnih grčkih i rimskih autora od velike su važnosti za naše znanje o staroj Indiji. Da su ti brojni razasuti zapisi o Indiji kojim slučajem izgubljeni, utvrđivanje kronologije rane indijske povijesti bilo bi vrlo otežano. Razlog tomu je u osobitu odnosu Indijaca prema povijesnim zbivanjima koji proizlazi iz njihova cikličnog shvaćanja svijeta i povijesti. Još u 11. stoljeću arapski pisac Albîrûnî je zamijetio: „Indijci na žalost ne obraćaju mnogo pažnje tome kako se događaji povijesno odvijaju; vrlo su nemarni pri nabranju vremenskoga slijeda svojih kraljeva i kad se od njih uporno traži objašnjenje, a oni ga ne znaju dati, odmah počnu spremno pričati bajke” (citirano prema R. Katičić, *Stara indijska književnost*). To, dakako, ne znači da oni nisu imali nimalo osjećaja za povijest; tek, za njih povijesni događaji nisu imali onoliko važnosti koliko ih imaju za Zapad. Sačuvane su brojne stare kronike s kraljevskim rodoslovljima, a purāṇe, vjerske knjige hinduizma, obiluju predajama i legendarnom povijesti. Izuzvši epigrafske nalaze i brojne aluzije na stvarne događaje u bogatoj klasičnoj književnosti, te razvojni stupanj jezika kojim su djela pisana, drugih čvrstih uporišta za utvrđivanje stare indijske povijesti u samoj Indiji nema. Ne treba zaboraviti ni razornu moć klime koja je stoljećima i tisućljećima razarala gotovo sve spomenike materijalne kulture, svjedoke svoga doba.

Do muslimanskih osvajanja, kojima započinje pažljivo bilježenje događaja novije povijesti, treba još spomenuti i zapise kineskih hodočasnika u svetu zemlju budhizma između 5—7. st. n.e., koji su nam u nasljeđe ostavili svoje podacima bogate putopise. Ali najvažnij su svjedoci života drevne Indije stari Grci čijoj znatiželji, žudnji za saznanjima i marljivosti u zapisivanju viđenog i čuvenog možemo zahvaliti to što bolje poznajemo davno prohujao život stare Indije.

U literaturi je uobičajeno da se klasični zapisi o Indiji razvrstavaju u tri grupe:

- I — rani zapisi iz razdoblja prije Aleksandrova pohoda;
- II — zapisi s Aleksandrova pohoda u Indiju;
- III — zapisi iz vremena nakon Aleksandrove smrti.

Bitna razlika među njima je u tome da je većina zapisa iz prvih dviju grupa zabilježena na licu mjesta, a treću grupu, izuzevši zapise helenskih poslanika, čine autori koji se oslanjaju na djela svojih prethodnika.

U ranijim prikazima spomenuli smo autore iz skupine I. SKILAK iz Karijadne je plovidbom niz Ind (519—516. pr. n.e.) pružio prve geografske podatke o dolini rijeke Ind; HEKATEJ iz Mileta (oko 560/550 — oko 480. pr. n.e.) u svojoj *Geografiji* daje tek neodređenu sliku sjeverozapadne Indije, a svoje znanje temelji na Skilakovu prikazu i izvještajima Perzijanaca koje je susretao na svojim putovanjima.

Njegovo znanje o Indiji protezalo se samo do granica Perzijskog Carstva, dakle do Inda, iza koga se, po njegovu mišljenju, širila beskrajna pustinja. HERODOT Halikarnaški (484–406. pr. n.e.) u svojoj *Povijesti* spominje Indiju kao najudaljeniju provinciju Perzijskog Carstva, ali o veličini i točnom položaju zemlje nema pravu predodžbu. Njegovo znanje se temeljilo na prepričavanjima i vjerovanjima, te se stvarnost često gubi u mašti pisca. KTESIJA Knidanin, koji je kao liječnik Artakserksa Mnemona na perzijskom dvoru boravio od 416. do 398. pr. n.e., pribilježio je pričanja perzijskih putnika u tu nepoznatu i čudnu zemlju i zapis mu više naliči na bajku nego na objektivna zapažanja putnika.

II Tek s Aleksandrovim pohodom u Indiju Zapad je, zahvaljujući zapisima njegovih pratioca, stekao vjerodostojniju sliku o zemlji. Najznačajniji povjesničari Aleksandrovih osvajanja, Aristobul, Nearh i Onesikrit na brojnim mjestima spominju Indiju. ARISTOBULOVA *Povijest rata* poslužila je Arijanu za njegovu *Anabazu* i Plutarhu pri pisanju *Aleksandrova životopisa*. Fragmenti NEARHOVIH zapisa sačuvani su kod Strabona i Arijana. ONESIKRIT je bio pilot grčke flote i u svom *Životopisu Aleksandra Makedonskog* ostavio je brojne informacije kasnijim povjesničarima.

III Njih su naslijedili ambasadori helenskih kraljeva na indijskom dvoru u Pāṭaliputri (grč. Palibothra, danas Patna): Megasten, Deimah i Dionizije. Zapadu su oni, osobito Megasten, prvi dali sliku jedne stvarnije Indije, opisali su njezin geografski položaj, odredili granice, naveli svoje dojmove o stanovništvu i znanja koja su sakupili o društvenim i političkim institucijama. O Megastenu će u nastavku biti još govora; DEIMAH je bio izaslanik sirijskog dvora u Pāṭaliputri za vladavine Bindusare, sina Čandraguptina koga ćemo još spomenuti u vezi s Megastenom; za DIONIZIJA Plinije kaže da ga je na indijski dvor poslao Ptolemej Filadelf.

Vjeruje se da je u POLIBIJEVOJ *Historiji* nastaloj oko 144. pr. n.e. bilo zanimljivih podataka o Indiji za razdoblja vladavine Seleukida, ali iz njegova djela sačuvan je samo jedan fragment. Indija se nadalje spominje u *Geografiji* ARTEMIDORA iz Efeza (oko 100. pr. n.e.) sačuvanoj na žalost samo u fragmentima MARCIJANA iz Herakleje (oko 400. n.e.). Nepoznati autor djela PERIPLUS MARIS ERYTHRAEI (oko 1. st. n.e.) vjerojatno je posjetio trgovačka središta na zapadnoj obali Indije, te jedini od klasičnih autora koji je još vjerojatno stupio na indijsko tlo, KOZMA INDIKOPLEUST (oko 550. n.e.), autor *Topographiae Christianae*, čini se da je posjetio Malabarsku obalu i Cejlon. Međutim, i kasniji autori su zaslužni po podacima koje su crpili uglavnom iz mnogih za nas danas izgubljenih djela, a neki su pribilježili i ono što su čuli iz pričanja trgovaca koji su putovali u Indiju, a i od samih Indijaca kojih je bilo u Aleksandriji. DIODOR Sikulski (oko 1. st. n.e.) dao je općenit opis Indije u svojoj *Biblioteci*. Treba naglasiti značajna geografska djela STRABONA (oko 63. pr. n.e. – 21. n.e.) i Klaudija PTOLEMEJA (2. st. n.e.), u kojima se obilno spominje Indija. Geografska djela u kojima ima još nekog spomena o Indiji su zemljopis POMPONIJ MELE iz 1. st. n.e. autora *De chorographia libri tres, Collectanea rerum memorabilium* SOLINA iz 3. st. n.e., *Geografija* DIONIZIJA Periegeta iz 2. st. n.e. i *Periplus maris exteri* MARCIJANA iz Herakleje.

PLINIJE Stariji (1. st. n.e.) svoja znanja o Indiji temelji na Megastenovoju *Indiki*; ARIJAN (2. st. n.e.), koga smo često citirali, uz *Anabazu* ostavio nam je i *Indiku* u tri dijela: opis Indije koji se oslanja na Megastena, opis Nearhove plovidbe Indom i zbirka zapisa kojima je cilj da dokaže kako su južni dijelovi svijeta nenaseljeni zbog prevelike vrućine. KLAUDIJE ELIJAN (sredina 2. st. n.e.) ostavio nam je u nasljeđe knjigu o zoologiji u kojoj navodi niz indijskih životinja. FILOSTRAT s Lemna (3. st. n.e.), biograf Apolonija od Tijane, opisuje Apolonijevo putovanje u sjeverozapadnu Indiju. NONOVA (5. st. n.e.) *Dionizijaka* osobito se bavi Dionisovim osvajanjem Indije kao njegovim najvećim uspjehom.

Ovime nismo iscrpili bogatu listu klasičnih autora koji su u svojim djelima spomenuli Indiju ali smo nabrojili one najvažnije.

A sad, da se vratimo u Indiju u doba nakon Aleksandrova odlaska i Megastenu. Nakon Aleksandrove smrti za prevlast u Aziji borili su se Antigon i Seleuk, kasnije nazvan Nikator. Seleuk, vladar Sirije postao je gospodarem Zapadne i Centralne Azije i, želeći ponoviti makedonska osvajanja, 305. pr. n.e. prešao je Ind. Međutim tu ga je dočekala i porazila moćna vojska Čandragupte Maurje, vladara Magadhe, najjače države u sjevernoj Indiji. Primirjem je Seleuk izgubio satrapije Paropanisadu, Ariju i Arahoziju sa gradovima Kābulom, Herātom i Kandaharom. U znak prijateljstva i miroljublja na dvor indijskog kralja Seleuk je poslao svoga ambasadora MEGASTENA.

On je u Pāṭaliputri boravio od oko 303. do 290. pr. n.e., te je, ostavivši potomstvu u nasljeđe svoje dojmove o Indiji u djelu *Indika*, Megasten glavni izvor za indijsku povijest toga doba. Njegova je *Indika* sačuvana samo u fragmentima u djelima kasnijih autora Strabona, Diodora Sikulskog, Plinija i Arijana, i opis Indije koji slijedi izbor je iz sačuvanih podataka u djelima tih autora, osobito iz Strabona.

Megastenova *Indika* sastojala se od četiri dijela. Prvi dio obrađivao je geografiju, floru i faunu, etnografiju; drugi dio opisivao je običaje, gradove; treći je dao prikaz društvenog života i osobito se zadržao na opisu filozofa, a u četvrtom dijelu našli su se podaci o arheologiji, mitologiji i povijesti.

Obratimo li pažnju na geografske podatke, moći ćemo zaključiti da se znanje našeg pisca o zemlji u kojoj je boravio, proteže na sjever; Dekan i cijeli jug se ne spominje, što nije ni čudo jer do njegova osvajanja dolazi tek za Binduessāre, Čandraguptina sina, i to nakon Megastenova odlaska. Upada u oči i nespominjanje Buddhe i buddhizma u rodnoj zemlji buddhizma. Tome je razlog vjerojatno način na koji je Megasten dolazio do informacija o zemlji, putem brahmana, što je naravno bilo jednostrano. Treba spomenuti da buddhizam još nije toliko jak da bi ga jedan stranac mogao zamijetiti, i tek za Čandraguptina unuka Aśoke postaje državnom religijom.

Poznat je Megastenov opis klasa kojih po njemu ima sedam. Vjerojatno ih je on

razvrstao prema zanimanjima njihovih pripadnika, jer, vidjet ćemo, o klasama, a pogotovo o kastama tu ne može biti govora. Prvu klasu sačinjavaju filozofi, najmanji brojem ali najviši častima, oslobođeni fizičkog rada i poreza. Njihov je zadatak bio priređivanje i održavanje javnih žrtvovanja i vjerskih svetkovina. Drugu, najbrojniju klasu čine poljodjelci. Oni ne sudjeluju u ratovima i njihovo je jedino zanimanje obrađivanje zemlje i obaveza plaćanja poreza. Treću klasu čine stočari i lovci koji uglavnom žive nomadskim životom po džunglama i brdima. Petu grupu, uz zemljoradnike najbrojniju, predstavljaju ratnici, čiji je jedini zadatak ratovanje, tako da su im članovi ostalih klasa nabavljali oružje i služili ih. Šestu klasu čine tajni državni nadzornici ili, jednostavnije rečeno, špijuni, a sedmu klasu kraljev savjet.

Megasten je zabilježio razne pojave koje su ga zapanjile u običajima i vladanju ljudi. Indijci su mu se učinili kao ljudi plemenite jednostavnosti. Odijevanje im je bilo jednostavno, ali je naš pažljivi promatrač opazio njihovu ljubav prema šarolikosti i sjaju, nošenju nakita, zlata i dragulja. Prehrana se od grčke razlikovala po nedostatku vina, a od opojnih pića osobito se pilo pivo od riže. Glavna im je hrana bila riža. Iznenadio ga je i običaj Indijaca da nemaju određenog vremena za obroke, nego svatko jede sam kad mu se prohtije, i to se Grku učinilo nedostatkom i pomanjkanjem bogatijeg društvenog života.

28 Ne znajući indijske jezike nije poznavao ni indijsku književnost. Zamijetio je samo značajniju ulogu usmene predaje u usporedbi s pismom. Što se tiče morala, činilo mu se da je indijski narod izuzetno pošten, da je nesklon parničanju te da vjeruje na riječ. Kuće se nisu čuvala ni zaključivala. Ali zakoni su bili vrlo strogi, oko za oko, zub za zub. Megasten je zamijetio da prevladava poligamija i da muševci kupuju žene od njihovih roditelja, često u zamjenu za par volova. Zapanjio ga je običaj spaljivanja udovica na lomači muža (*satī*), koji mu se činio barbarskim. Čudni su mu bili i pogrebni običaji, spaljivanje mrtvaca bez podizanja spomenika pokojniku. Strabon navodi da su Megastenu Indijci rekli kako su vrline preminulog njemu dovoljan spomenik. Čudna je njegova tvrdnja da nije bilo ropstva, jer je ropstvo bilo uobičajeno u Indiji; međutim, bilo je toliko različito i blaže od grčkog da ga Megasten nije prepoznao.

O uređenju države Megasten nam daje slijedeće podatke: na čelu države je kralj koji posjeduje vojne, pravne i zakonodavne moći. Kralj radi vrlo naporno za dobrobit svoje zemlje, i Megasten čak spominje da kralj u toku dana ne spava, a da državne poslove obavlja čak i u vrijeme masiranja. Kraljevstvo je bilo podijeljeno na pokrajine kojim su upravljali namjesnici i potkraljevi. Središnjim i istočnim dijelom zemlje upravljao je sam kralj uz pomoć savjeta. Kasniji pisci, poput Diodora, Strabona, Arijana, navode Megastenove opaske o savjetnicima koji su pomagali kralju u vođenju javnih poslova. Oni su bili mali brojem, ali vrlo utjecajni; izabirali su namjesnike, poslanike, rizničare države, vojskovođe, admirale, suce i ostale visoke službenike. Kralju su služili i brojni špijuni koje Megasten naziva nadglednicima. Oni bi vladara obavještavali o svemu što se zbivalo u gradu i vojsci. Bili su to najpovjerljiviji kraljevi ljudi, a u pribavljanju informacija često su se služili uslugama kurtizana.

Megasten opisuje i djelovanje gradske uprave za vladavine Čandragupte Maurje. Gradske službenike naziva *astynómoi* i posebno opisuje njihove dužnosti. Gradski službenici podijeljeni su u šest tijela sa pet članova. Članovi prvog tijela nadziru sve što se odnosi na obrt i proizvodnju. Drugo tijelo brine za ugodu i zabavu stranaca. Određuje im smještaj i motri na njihov način života uz pomoć osoba koje su im dali u službu. Prate ih na putu kad napuštaju zemlju, a u slučaju njihove smrti prosljeđuju njihovu zaostavštinu rođacima. Brinu se o njima ukoliko se razbole, a ako umru, obave čak i pokop. Treće tijelo vodi statistiku o broju rođenih i umrlih, ne samo zbog ubiranja poreza, već da bi vlada bila upoznata s brojem svojih podanika. Četvrto tijelo nadgleda trgovinu i promet, peto tijelo rukovodi prodajom proizvedenog. Šesto tijelo čine sabirači poreza koji ubiru desetinu vrijednosti proizvedenoga. Prevara u plaćanju poreza kažnjava se smrću. To su zasebne dužnosti ovih tijela; međutim u svom kolektivnom djelovanju oni vode brigu i o raznim javnim poslovima, kao održavanju javnih zgrada, utvrđivanju cijena, te brigu o tržištu, lukama i hramovima.

Pokrajinski službenici — *agronómoi* kako ih Megasten naziva — nadgledaju rijeke, mjere zemlju, brinu o sistemu natapanja i ravnomjernoj raspodjeli vode. Tu su još i službenici koji vode brigu o poljoprivredi, šumarstvu, drvodjelstvu, rudnicima i cestama.

Megasten daje podatke i o vojnom uređenju kraljevstva Maurja. Navodi da Čandragupta ima stalnu vojsku od 600000 ljudi kojom rukovodi ministarstvo rata od 30 članova, podijeljenih u šest grupa sa pet članova, koje brine o pješadiji, konjici, bojnim kolima, slonovima, transportu i drugim vojnim poslovima.

Život na kraljevskom dvoru u Pāṭaliputri, prema Megastenu svjedočanstvu, bio je pun sjaja i veličanstvenosti. Kraljevska palača bila je bogato urešena i smještena u velikom i prelijepom parku punom sjenovitih gajeva, umjetnih jezerca s mnoštvom riba, te se po Megastenu sudu mogla takmičiti s palačama u Susi i Ektabani. Grad na stjecištu rijeka Gaṅge i Sōn bio je okružen jarkom napunjenim vodom i zaštićen masivnom drvenom utvrdom s puškarnicama, u nj su vodila vrata, njih 64 na broju, a na utvrdi se uzdizalo 570 tornjeva. Brigu o kralju vodile su žene, čak i kad bi išao u lov, a glavne kraljeve rasonode bile su, uz lov, utrke ovnova, volova i slonova.

Kasniji pisci slijedeći Megastenu spominju kraljevski put kojim je Megasten vjerojatno prošao na putu u Pāṭaliputru, a dužina mu je iznosila 10000 stadija. Svaki kilometar bio je označen kamenom koji je označavao i sporedne puteve, te udaljenosti.

Po Megastenu izvještaju može se zaključiti da je u Čandraguptinu kraljevstvu vladao mir, prosperitet i zadovoljstvo, zahvaljujući plodnosti zemlje, bogatstvu ruda i razumnoj upravi. Bogatstvo riječnih struja pogodovalo je bujnom jestivu raslinju, uzgojenom i samoniklom. Dvostruke kiše davale su dvije žetve na godinu,

te se čini da se živjelo u izobilju. Megasten čak kaže da u Indiji gladi nije ni bilo. Međutim tu njegovu izjavu treba prihvatiti s rezervom, jer to ne može biti istina za cijelu zemlju i u razna vremena. Zna se samo da je nekoliko godina nakon Megastenova odlaska Indijom harala velika glad.

Posebno zanimljiv je Megastenov opis klase filozofa koji iscrpno prenosi Strabon. Treba naglasiti da su Grci rado izjednačavali strane bogove sa svojim, pronalazeći u njima srodne atribute ili sličnost u obredima. Tako Megasten indijske brahmane dijeli u dvije skupine. Prvi su filozofi koji žive u planinskim predjelima i štiju Dionisa, a kao dokaze za to navodi obilje divlje vinove loze koja uspijeva u njihovim krajevima, bršljan, lovor, mirtu, šimširovo drvo i drugo zimzeleno bilje koje se ne susreće iza Eufrata a blisko je vezano uz Dionisov kult. Megasten je u Šivi vidio Dionisa, jer Šiva svojim atributima stvaratelja, razaratelja i obnavljatelja, te raspoređenim obredima kojima ga slave, nalikuje na Dionisa. Međutim, filozofi koji žive

u nizinama štiju Herakla, u kome ćemo lako prepoznati Kṛṣṇu, avataru boga Višṇua, poznatog po brojnim junačkim podvizima. Da se radi o Kṛṣṇi, svjedoči nam Megastenov navod da Herakla (Kṛṣṇu) štiju stanovnici nizine Souraseni i pleme koje živi u gradu Methora, a zemljom im protječe rijeka Jobanes ili Jomanes, što su grčki oblici sanskrtskih imena Śūrasena, Mathurā, Jamunā.

30

Megasten donosi i drugu podjelu klase filozofa: na brahmane i śramane (grč. *sármanes*). Po njemu brahmani do svoje trideset i sedme godine žive u gajevima blizu gradova, uzdržavaju se životinjske hrane i tjelesnih užitaka, a vrijeme provode slušajući ozbiljne rasprave ili prenoseći znanje drugima. Kad dođe vrijeme, vraćaju se među ljude i osnivaju porodicu. O njima je još zanimljivo spomenuti Megastenov sud da oni u svojim raspravama najčešće spominju smrt, te da je za njih život sličan vremenu koje nerođeno dijete provodi u majčinoj utrobi, a smrt je tek rođenje za pravi i sretan život. Zbog toga se oni strogom disciplinom pripremaju za smrt i smatraju da ništa što može zadesiti čovjeka nije ni dobro ni loše, jer inače u raznih ljudi isti uzroci ne bi izazivali sreću u jednih a patnju u drugih.

Śramane dijeli u skupinu koja asketski živi u šumi hraneći se lišćem i divljim plodovima, a oblači se u koru drveta, i u skupinu liječnika koji žive među ljudima. Liječenje su obavljali uglavnom reguliranjem prehrane, a Megasten još posebno naglašava njihovu umješnost u liječenju zmijskih uboda kojima Grci nisu znali tako efikasna lijeka.

Iz ovog opisa zaključujemo da je Megasten pobrkao za njega neobičan nauk o razdijeljenosti života pojedinca u četiri životna razdoblja (4 āśrame: *brahmacārin* – učenik, *gṛhastha* – domaćin, *vanastha* – šumski stanovnik, *saṃnyāsīn* – koji je sve odbacio), i jasno je da su Megastenovi brahmani ustvari brahmani u prvom stupnju svoga života, to jest brahmacāri ili učenici vedskog nauka, te ujedno i domaćini, dok su śramane šumski stanovnici.

Premda ima mnogo nejasnoća u Megastenovim zapažanjima, ukoliko ih pažljivo rasudimo, pronaći ćemo put do stvarnosti kakva je ona mogla biti. Zahvaljujući sačuvanim fragmentima *Indike* obogaćeni smo plastičnom slikom indijske svakodnevice kakvom se ona činila našem putniku; no izgubljeno bogatstvo *Indike* možemo na žalost tek nejasno nazirati u sačuvanom.

Klara Gönc-Moačanin

31

Priređeno prema:

- The Cambridge History of India, Vol. 1, Ancient India*, edited by E.J. Rapson, S. Chand and Co., Delhi, 1962.
- The History and Culture of the Indian People, Vol. 2, The Age of Imperial Unity*, edited by R.C. Majumdar, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1951, novi otisak 1960.
- KATIČIĆ, Radoslav: *Stara indijska književnost*, Matica hrvatska, Zagreb, 1973.
- Lexikon der alten Welt*, Artemis Verlag, Zürich und Stuttgart, 1965.
- JOHN W. McCRINDLE: *Ancient India as Described in Classical Literature*, Oriental Books Reprint Corporation, New Delhi, 1971. (reprinted from Westminster edition, 1901)
- Paulys Real Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, 29. Halbband, J.R. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1931.
- V.A. SMITH: *The Early History of India*, At the Clarendon Press, Oxford, 1924, 4. izdanje 1957, novi otisak 1967.

COLONIA IULIA POLA

Obavijeni velom legende počeci grada Pule sežu u herojsko doba grčke povijesti. Priča o Argonautima, kako nam je prenose helenistički pjesnici Kalimah i Apolonije, dovodi junake rijekom Ister (Dunav) do Istre i „grad utemeljiše: Grk bi mu neki rekao 'Grad Bjegunaca', no njihov ga jezik imenova Pulom." Međutim, taj grad, s obzirom na neke druge okolnosti sačuvane u fragmentima epova, ne odgovara po smještaju kasnijoj Poli (iako etimološki može imati grčko porijeklo), već ga treba tražiti u južnim dijelovima Iliride.

Nema nikakve sumnje u kontinuitet naseljenosti jezgre Pule na prijelazu iz proto-historijskog doba u klasičnu antiku. Sam brežuljak na kojemu je, u dnu dubokog i dobro zaštićenog zaljeva, u antici a i danas smještena Pula bio je idealna pozicija za ilirsku gradinu. Ostaci histarske kulture pronađeni su u nekropoli na istočnoj padini brežuljka, kasnijeg Kaštela, ali je obližnji *Nesactium* (Vizače kod Valture) bio, prema pisanju rimskih povjesničara, glavni grad histarskog plemenskog saveza. Osnivanjem kolonije u Aquileji, 182. g.pr.n.e., rimske legije su jasno dale do znanja ilirskim narodima na Balkanskom poluotoku da svoje teritorijalne posjede namjeravaju proširiti na njihovu štetu. Histri, geografski najbliži, s podozrenjem prate masovno naseljavanje kolonista, i vrlo brzo dolazi do oružanih sukoba. Rimske legije prodiru u srce Istre i 177. g.pr.n.e. u odlučujućoj bitci pobjeđuju savez histarskih plemena pod vodstvom Eplona.

Hijatus između pokorenja Histra krajem 2. st.pr.n.e. i osnivanja prve organizirane naseobine sredinom 1. st.pr.n.e. moguće je objasniti jedino geografskom neatraktivnošću istarskog poluotoka u cjelini koji je brdskim lancem Čičarije odvojen od svog zaleđa.

Po službenom nazivu grada Pule iz 2. st.pr.n.e., zabilježenom na jednom zapisu u kamenu — *Colonia Iulia Pola Pollentia Herculanea*, moguće je zaključiti da je osnovan u vrijeme Julija Cezara ili neposredno nakon njegove smrti, najkasnije do stupanja Augusta na prijestolje. Vremenska granica između 45. i 31. g.pr.n.e. gotovo je potpuno sigurna, iako je vrlo vjerojatno da su Rimljani u pulskom zaljevu držali manju postaju zbog njegove važnosti na obalnom plovnom putu između Aquileje i obale Ilirika. Augustova vladavina, kad grad u čast ubijenog Julija Cezara dobiva nadimak *Pietas Iulia*, označava pravi početak urbanizacije areala grada s nasipavanjem dijela obale ispod brežuljka. Građevine nastale u 1. i 2. st.n.e. (Augustov hram, amfiteatar), koje su srećom sačuvane u gotovo prvobitnom obliku do naših dana u urbanom tkivu kasnijih vjekova, svjedoče o apogeju kolonije.

Kršćanstvo se u arheološkim tragovima javlja u 4. st. Predaja o pulskom mučeniku Germanu, koji je poginuo u areni pulskog amfiteatra, a vjerojatno nije bio jedini koji je život izgubio zbog vjere u divljačkim progonima Dioklecijanova doba, ne izlazi iz okvira legenda. Prve crkve nastaju u 4. st., ali u nemirnim vremenima